

ДОБРИ ПРАКТИКИ В РАБОТАТА СЪС СТУДЕНТИ ПРИ РЕАЛИЗИРАНЕ НА ЕКСПЕРИМЕНТАЛНИ АРТПРОЕКТИ, ОСНОВАНИ НА АЛТЕРНАТИВНИТЕ СЕНЗОРНИ МОДАЛНОСТИ

Анита И. Паскалева

GOOD PRACTISES WHEN WORKING WITH STUDENTS ON THE EXECUTION OF EXPERIMENTAL ART PROJECTS, BASED ON ALTERNATIVE SENSORY MODALITIES

Anita I. Paskaleva

ABSTRACT: In this report I present good practises when working with students on the realization of two experimental art projects – “Hidden monuments – un-lived bodies of the city” and “The exhilarated senses of the city” by the Center for visual and multisensory art Foundaition. The projects are based on the alternative sensory modalities tactility and smell. This work examines the specific peculiarities of the step-by-step execution and realization of the projects. Considering the practical applicability of the proposed models, the different phases of execution and realization of the experimental projects, according to the five-phase model of art project management, with the utilized methods, approaches and forms of pedagogical interaction with student, have been followed.

KEYWORDS: experiment, art, multisensory, management, methods, approaches, forms

Всеки нов стил, жанр, течение в изкуството е бил в началото си експеримент. В експериментаторския дух е заложена една от основните движещи сили, обуславяща процеса на развитие в изкуството. Експериментът е емпиричен, често и интерактивен метод на обучение, особено удачен за работа със студенти, които завършват бакалавърската си степен на образование по изящни изкуства и докторанти. В края на етапа на ОКС „бакалавър“, както и по време на обучението в ОКС „магистър“ и ОНС „доктор“, обучаващите се са натрупали достатъчно познания и опит за приложението на различни конвенционални изобразителни техники и алтернативни средства за изразяване [7]. Тези знания и умения могат да бъдат база за експеримент с принципно нови, неизползвани до момента артистични практики и изразни средства, които представляват иновации в съвременното изкуство.

В настоящата разработка разглеждам накратко основните етапи и специфични особености на работата със студенти по реализацията на два експериментални артпроекта, основани на алтернативните сензорни модалности *тактилност и мирис*. При разработването и реализацията на експерименталните артпроекти със студенти педагогическите прийоми на работа и артмениджмънтът са неразривно свързани в синкретична цялост. В статията са маркирани отделните етапи на проектния артмениджмънт в перспективата на използваните педагогически методи, подходи и форми на работа.

В последните учебни програми по изобразително изкуство на МОН образователните проекти присъстват както в образователния процес, така и инициирани от учителите по изобразително изкуство проекти по различни програми на общинско, регионално, национално и международно ниво. Преподавателите по изобразително изкуство е необходимо да познават етапите, през които преминава реализацията на един проект. Тази необходимост обуславя актуалността на разглежданата тема.

Разгледаните в статията проекти са хибридни и синтезират работата в рамките на академичната учебна дейност на етап теоретични постановки, касаещи спецификите на експерименталната форма на изразяване чрез миризми и тактилност и разработването от участниците на творческите концепции на произведенията, представени в проектите. В същото време, проектите подпомагат творческите дебюти на студентите като автори професионалисти.

Проектната форма на работа, изнесена извън учебния процес, представлява логичен следващ етап от развитието на студентите като автори

Концепцията за експериментално изкуство, основано на алтернативните за визуалното изкуство сензорни модалности, се вписва в контекста на едни от най-новите тенденции и интуиции в съвременното изкуство. Поставянето на тактилността, мириса, вкуса и други екстероцептивни или интероцептивни сензорики в понятието за изкуство, е действие в посока разширяване границите на изкуството чрез използване на алтернативни средства за претворяване на авторовите художествени идеи.

При визуалното изкуство фокусът на внимание е поставен върху визията, като се ангажират зрителните рецептори на възприемателите. Алтернативните на зрението сензорни модалности са: тактилност, обоняние, вкус, слух, баланс. Художествените изразни средства във визуалното изкуство са: форма, цвят, линия, петно, фактура, колорит, контраст и пр. Миризмите – приятни и неприятни, и усещането за допир влизат в ролята на изразни средства, посредством които авторите в разглежданите експериментални проекти пресъздават своите творчески концепции.

„След 1960-те констелацията от идейни движения и технологични развития довеждат една от ключовите категории във визуалните изкуства, тази на медията, до несъстоятелност” [10]. От зараждането си в история на изкуството се използва класификация на видовете изобразително изкуство спрямо техните медии: живопис, скулптура, графика, рисунка. В постмодерното развитие на изкуството технологиите и други креативни артистични практики, като разглежданите в това изложение, оспорват категоричността на тази твърда класификация. Акцентирането на процеса по отношение на формата довежда до много нови художествени форми – асабляжът, хепънингът, инсталацията, пърформансът, акцията, както и подкатегориите за художествени интервенции за място (site-specific). Ако в традиционната типология базисна е спецификата на материала и техниката, то дематериализацията на обекта на изкуството, характерна за концептуалното изкуство, надхвърля ограничението и материалността на конвенционалните медии [10]. В новите художествени практики са смесени различни материали в една артистична форма като инсталацията. Тенденцията за нематериализация в постсъвременното изкуство се изразява и в експеримента с нематериални характеристики като миризми и тактилност. Нематериалният им характер ги поставя в позицията на своего рода „медиуми”, опосредстващи комуникацията между автор и възприемател в едни интерактивни форми на взаимодействие с реципиентите, каквито са инсталацията, пърформанса и хибридната им разновидност - пърформанс-инсталацията.

Произведенията, основани на алтернативните сензорни модалности, могат да бъдат мултисензорни (полисензорни). „Мултисензорно” или „полисензорно” са понятия, с които определяме спецификата на алтернативните художествени изразни средства като: визия, мирис, тактилност, звук, вкус, баланс, използвани в синхрон на две или повече сензорики едновременно. При поставяне фокуса на внимание върху една от тях, чрез изключване на останалите сетивности, говорим за тактилно (основано на допира), олфакторно (основано на обонянието) или густативно (основано на вкуса) произведение.

1. "Думи в пространството" тактилна скулптура
автор Мария Коева

В статията разглеждам паралелно два експериментални артпроекта, инициирани и реализирани от Фондация Център за визуално и мултисензорно изкуство (Фондация ЦВМИ) със сходни параметри като концептуални рамки, човешки, финансови, материални ресурси, мениджмънт, времеви параметри и педагогическо взаимодействие.

„Скритите монументи – непреживените тела на града” е експериментален артпроект, основан на **тактилността** като художествено изразно средство. Проектът е презентирани в градска

среда, впоследствие експерименталните произведения са експонирани в експозиционните пространства на Център за визуално и мултисензорно изкуство (ЦВМИ) на 21 октомври 2014 г.

2. "Парфюмът" ольфакторен пърформанс, в гр. Пловдив.
автори: Искра Иванова и Златина Стефанова

„Въодушевените сетива на града” е експериментален артпроект, основан на **мириса** като художествена характеристика и е представен в градска среда и експозиционните пространства на ЦВМИ на 22 септември 2015 г., отново в Пловдив.

Концептуалните рамки на разглежданите проекти задават тактилноста и мириса като база и средство за разработване на авторските експериментални творчески концепции в едни съвременни форми на изразяване като: **инсталации, обекти, пърформанс-инсталации, акции**. Авторите осъществяват своите индивидуални творчески решения по проектната базова

идея. Този подход на работа обединява различните автори концепции в една, основана на зададената обща проектна изходна точка цялост, като целта е да бъде създаден качествен артистичен продукт.

➤ **Цели на проектите:**

- Да бъдат презентирани млади автори дебютанти в едни асистирани творчески дебюти.
- Да се създадат авангардни артистични продукти от тактилни, ольфакторни или мултисензорни произведения.
- Да се стимулира иновативният потенциал на дебютанти и утвърдени автори в една принципно нова посока в съвременното изкуство – мултисензорно, изкуство, основано на алтернативните сензорни модалности и синтеза между тях.
- Да бъдат създадени условия за трайни творчески връзки между млади автори и творчески групи от Пловдив, София и Велико Търново.
- Да се създадат условия за дискуссионна среда в областта на съвременното експериментално изкуство.

➤ **Място на представяне на проектите:**

Пловдив, Дондукова градина и Център за визуално и мултисензорно изкуство

➤ **Ръководител проекти и идейни концепции:** Анита Паскалева

➤ **Куратор и автор на художествените концепции:** Петер Цанев

➤ **Участници:**

Студенти – четвъртокурсници, бакалаври, магистри и докторанти от Факултет по изобразително изкуство при ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”, Велико Търново; Национална художествена академия „Николай Павлович”, София; АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев”, Пловдив

Петер Цанев – художник и изкуствовед, професор по психология на изкуството, ръководител на катедра „Психология на изкуството, художествено образование и общообразователни дисциплини” на НХА, София

Елена Панайотова – художник

Красимир Добрев – художник, доцент в АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев”, Пловдив

В настоящата разработка се представят отделните работни етапи на разглежданите експериментални артпроекти чрез петфазовия модел за разработване и реализация на проекти. В петфазовия модел за мениджмънт на проекти [8] се разграничават следните пет фази:

1. Идентификация – инициране на проета.
2. Планиране.
3. Изпълнение.
4. Мониторинг и контрол.
5. Приключване на проекта.

Малките експериментални артпроекти, каквито са проектите, които представям в тази разработка, задават удачен алгоритъм за работа с млади автори дебютанти. Този формат позволява гъвкава организация и дава възможност за използването на *индивидуален и диференциран подход* при работа със студентите

Същността на *образователния проект* като форма на педагогическо взаимодействие се основава на действияния подход. Проектът гарантира осезателно завишена активност на участниците при пряко ангажиране с посочени от преподавателя проблеми за разрешаване. Това изисква използването от страна на преподавателя и ръководител на проекта на гъвкави методически средства и подходи [7]. Представените в тази разработка модели на проектна работа могат да бъдат адаптирани и използвани и в други етапи на обучение. При разработването и реализацията на образователни проекти, изхождащи от изискванията на пряката учебна дейност по изобразително изкуство и учебните програми, някои от представените проектни фази, например като финансово приключване и отчитане на проекта, могат да бъдат пропуснати. За проекти, финансирани с общински средства или със средства по донорски програми, представеният алгоритъм от пет проектни фази на разработване, реализация и управление е един от удачните модели за работа.

1. Идентификация – инициране на проектите

Разработването на идейната концепция на всеки един от проектите представлява изходна точка и определя параметрите, концептуалните рамки, които задават посоката на индивидуалните творчески търсения и профила на участващите автори. Иницирайки експерименталните артпроекти „Скритите монументи – непреживените тела на града” и „Въодушевените сетива на града” имаме за цел да поканим млади автори дебютанти – четвъртокурсници, бакалаври, магистри и докторанти от **Факултет по изобразително изкуство при ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”**; **Национална художествена академия, София** и **Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство „Проф. Асен Диамандиев”, Пловдив**, както и утвърдени наши автори преподаватели в съответните висши учебни заведения по изкуствата.

Форматът на проектите бе инициран като отворен експеримент, в който автори и възприематели да бъдат приканени към взаимодействие, формиращо нов естетически опит.

„...Проектът е базиран върху съвременната ситуационна естетика, която има за цел създаването на ситуации, в които творци и креативни общности се стремят да активират пространството между индивидите и средата като зона на потенциалност, в която автономността на изкуството се случва под формата на изследвана и споделена съвместна среда. Проектът не е срещу хегемонията на визуалното или йерархията на сетивата. Проектът провокира презентирането на невидимото в центъра и сърцето на видимото. Какви са невидимите връзки между сетивата, как се срещат различните сензорни модалности и какви следи оставят в преживяванията на града.”

Петер Цанев, Художествена концепция на „Скритите монументи – непреживените тела на града”

2. Планиране

Планирането представлява най-важната функция на мениджмънта, тъй като определя структурата и съдържанието на другите основни мениджърски функции [1].

Финансовите параметри до съществена степен определят обема на участниците в един артпроект. За финансово обезпечаване на проектите се насочихме към програма „Дебюти” на Национален фонд *Култура* към Министерство на културата. Програма „Дебюти” финансира малки рискови дебютни проекти на млади автори, както и арторганизации, които предоставят възможност за изява на млади автори дебютанти. Програмата предоставя финансов ресурс и обучение на заинтересованите млади автори по разработване на артпроекти. Обучението по разработване и реализация на артпроекти на авторите дебютанти се осъществи във Фонд *Култура* при Министерство на културата.

С Фондация ЦВМИ участвахме с разработените проектни предложения и спечелихме финансиране на конкурсен принцип с висока атестация от експертното жури, като проектните концепции бяха определени като „иновативни”, „естетически атрактивни” и пр.

Съобразно обема на финансовия гранд, осигурен ни от Национален фонд *Култура* към МК преценихме, че оптималният брой участници във всеки един от експерименталните артпроекти е по осем млади автори дебютанти – по двама или трима студенти от всяко от набелязаните водещи наши висши учебни заведения по изкуствата и по двама утвърдени автори във проект. Сметнахме за удачно утвърдените автори да бъдат и преподаватели в съответните висши учебни заведения.

Диференцираният подход бе приложен в две насоки:

1. При селекцията на млади автори дебютанти. Според В. Щерн (1990г.) „диференциацията отчита интериндивидуалните различия между хората, които имат нещо общо, а не само строго неповторимо” [4, стр.508]. С поканените утвърдени автори преподаватели обсъдихме възможността да дадем шанс за участие на изявени техни студенти четвъртокурсници, бакалаври, магистри, докторанти, чиято работа по време на обучителния процес ни дава основание да смятаме, че притежават умения и творчески капацитет да се справят с поставените задачи по проектните концепции. Планирано бе да бъдат сформирани работни творчески групи по места, от по четирима човека - трима автори дебютанти и един утвърден автор, като утвърдените автори поеха ролята и на ментори на студентите съвместно с ръководителя на проекта.
2. Диференцирани бяха и отделните проекти по сензорни модалности.

Поканата към утвърдените наши авангардни автори Петер Цанев, Елена Панайотова и 3. „Завеси-мухоловки” тактилна инсталация, автор Вълко Красимир Добрев бе провокирана Чобанов

от желанието ни да бъде стимулиран креативният потенциал и да се създаде увереност у авторите дебютанти в едно принципно ново поле на артистични търсения в съвременното изкуство. С проектите планирахме да бъдат реализирани атрактивни артпродукти в ситуация на равнопоставеност и творческо взаимодействие между студентите дебютанти, поканените знакови автори, работещи в областта на N формите у нас, публики и

специалисти от други креативни общности.

Изкуствоведи, психолози, невролози, еколози бяха приобщени към проектите, за да бъде създадена диалогична среда – необходимо условие при всеки експеримент с иновативна насоченост. В рамките на тактилен артпроект „Скритите монументи – непрехивените тела на града” бяха проведени пилотни неврологични изследвания на реципиенти с метода Неврофийтбек от специалисти невролози при Военномедицинска академия, София. С

изследванията имаме за цел да потърсим обективни критерии за оценка на въздействието на тактилните произведения при взаимодействие с възприемателите.

Чрез проектите предоставихме възможност за създаване на трайни творчески връзки между младите автори от трите водещи висши учебни заведения по изкуствата.

В тактилен артпроект „Скритите монументи – непреживените тела на града” като ментор участва дейно и доцент Атанас Тотляков от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”, преподавател и автор с ярка индивидуалност, работещ и в сферата на експерименталното тактилно и мултисензорно изкуство. Атанас Тотляков предложи участници и работи със студентите четвъртокурсници теоретично и практически. В рамките на академичния учебен процес, воден от доц. Тотляков, поканените участници създадоха творческите концепции на експерименталните произведения, съобразно проектната идейна концепция. Именитата Елена Панайотова участва като утвърден автор в артпроект „Въодушевените сетива на града”.

На етап планиране предвидихме по проектите да бъдат поканени като асистенти на авторите на доброволчески принцип студенти третокурсници от същите висши учебни заведения по изкуствата. Някои от доброволците по пилотния тактилен артпроект участваха като автори в следващия експериментален артпроект, основан на мириxa като художествена характеристика.

3. Изпълнение и управление на експерименталните артпроекти „Скритите монументи - непреживените тела на града” и „Въодушевените сетива на града”

Изпълнението и управлението на артпроектите се основават на общите принципи в артмениджмънта. Артпроектът представлява система от планирани взаимосвързани дейности, които трябва да постигнат предварително поставени цели в ограничена времева рамка с предварително зададен ресурс [1]. Изпълнението и управлението на проектите са два процеса, които протичат паралелно по проектните дейности.

Едно от основните правила в артмениджмънта гласи, че „...творческият процес не подлежи на управление” [1,стр.10]. Задачата на артмениджъра е да осигури условия, материални и финансови ресурси, логистика, представяне чрез медиите, реклама, да подпомага

4. "Тактилна комуникация" тактилна перформанс-инсталация, автор Димитър Терзийски

автора в неговата работа с всички възможни средства. Единственото изискване към авторите бе да се съобразят с основната проектна идея – произведенията да са основани на тактилноста и мириxa като художествени изразни характеристики или да са мултисензорни – предназначени да бъдат възприемани с повече от едно сетиво.

Организиране на артпроектите е процесът, при който планирането преминава на етап действие. На входната позиция се консолидират материалните, финансовите, човешките и информационните проектни ресурси [1]. Организиране на

експерименталните артпроекти се осъществява по дейности. Изпълнението на всяка задача в срок се проследява от ръководител-проект.

Структурно по всеки един от проектите бе планирано да бъдат организирани по три творчески групи по места. По една в Пловдив, Велико Търново и София. Менторите и ръководител-проект работиха със студентите дебютанти индивидуално. Всеки студент, участник в проектите, бе запознат с идейната и художествената концепции, с финансовите, времевите параметри, както и с начина и мястото на презентация на произведенията. Индивидуалният подход към всеки един от младите автори даде възможност да се провокира

творческия потенциал на автора. На база на индивидуалните особености, предпочитания, интереси и възможности на всеки участник се създадоха подходящи условия за творческа работа по поставената задача. Концептуалният проект на всеки един от авторите бе разглеждан и обсъждан първо на ниво творческа група с менторите по места, а впоследствие от куратор и ръководител-проект, след което се пристъпи към реализиране на експерименталните произведения от авторите.

Ръководство по проектите включва дейностите, които карат членовете на екипа по проекта да работят заедно за постигане на проектните цели. Една от основните цели на ръководството е *мотивирането* на членовете на екипа [1].

Първоначалното мотивиране на авторите за участие в експерименталните артпроекти бе осъществено още на етап планиране, тъй като финансиращата програма имаше изискване авторите, участници в проекта, да бъдат идентифицирани поименно на етап проектно предложение.

Мотивацията е съществен компонент на ръководството като мениджърска функция. „Мотивацията е вътрешно състояние, което поражда, насочва и поддържа поведението. Може да се мисли за мотивацията като за вътрешна психична енергия или като психична сила, която помага на човека да постигне целта си” [5, стр. 495]. Бива два вида –вътрешна и външна. В този случай вътрешната мотивация представлява тласъка, който студентите си дават сами, а външната мотивация е тласъкът, получаван от преследването на външни награди и стимули [5, стр. 499]. Както отбелязах по-горе, при селекцията на младите автори дебютанти бе приложен диференциран подход. Бяха подбрани именно студенти с формирана висока вътрешна мотивация. Оптимален резултат, според педагогическата психология, се получава при комбиниране на вътрешна и външна мотивация [5]. При наличието на вътрешна мотивация у студентите като характерова особеност бяха осигурени и външни мотиватори. Ролята на външен мотиватор бе отредена на възможността младите автори да работят и да бъдат представени в колаборация и равностойно творческо партньорство с поканените известни наши утвърдени автори, участници в проектите. Друг външен мотиватор бе активното представяне пред публиките на всеки един от авторите чрез участия в предавания по презентиране на проектите и авторите в локални медии радиа и телевизии, електронни медии, а също така чрез създаване на висок социален имидж на проектите посредством спотова аудиореклама. Спотовата аудиореклама бе осъществена в интензивна ротация в локален и национален радиоефир.

При управлението и организацията на артпроекти е необходимо да се имат предвид специфичните психологически особености на творческата личност. Времето от поканата към авторите дебютанти за участие в проектите и презентацията на създадените произведения пред публика е една година. Въпреки високата мотивация за постигане на успехи у младите автори, от първоначалния ентузиазъм за участие в експерименталните проекти до постигане на крайния резултат, в разстояние на една година, някои от участниците преминават през много различни етапи на творчески подем и спад, вяра в успешното представяне и съмнения. Същността и механизмът на творческия процес се характеризират със сложни психологически състояния и емоционално напрежение при авторите, особено когато работят в една експериментална сфера, при която няма модел или аналог, на които да се доверят. Липсата на опит е допълнително утежняващо обстоятелство.

Поддържането на мотивация за участие и успешно представяне в артпроектите до голяма степен се основава на педагогическия опит и харизмата на утвърдените автори ментори. Менторите и ръководител-проект осигуриха подкрепа, чести срещи и обсъждания, съвместен подбор и закупуване на материали с всеки един от младите автори. Предвид индивидуалния подход към всеки студент, участник в проектите, бе създадена среда на подкрепа и съдействие, в която дебютантите се чувстваха част от една стабилна и успешна структура. Чувството на принадлежност при съблюдаване на индивидуалните творчески особености на младите автори им даде увереност и желание за максимално добро представяне на този стартов етап от творческата им биография.

4. Мониторинг и контрол

Мониторингът и контролът представляват четвъртата фаза на проектния мениджмънт. Контролът се отнася до контрол на работния процес, постоянното наблюдение (мониторинг) осигурява ефективното и навременно изпълнение на всяка от заложените в проекта задачи по дейности, съобразно времевите параметри [8].

Всяка от дейностите, състояща се от съответните оперативни задачи има за цел постигането на целите на артпроектите. Наблюдението и контролът се отнасят както към изпълнението на задачите от екипа на проектите, така и към контрол и разпределение на финансовите средства.

Финансовите средства по перо „материали за изработка на произведенията” бяха разпределени по равно между участниците. Допълнителни материални ресурси за всяко едно от произведенията бяха набавени чрез партньори по проектите по целесъобразност.

Всяко произведение е неповторимо, процесът и потребностите при осъществяването му са строго специфични. За мултисензорното произведение на Цветана Иванова, докторант към НХА, бяха осигурени допълнително материали и монтажни дейности за построяване на инсталацията от фабрика ТЕД, партньор по проектите. При реализацията на пърформанс-инсталацията на Цвета Цанева „Ароматът на емоциите” бяха осигурени естествени аромати от Роза Импекс. Пърформанс „Парфюмът” на Златина Стефанова и Искра Иванова (Изобр.2), презентирани в градска среда, бе инспириран от едноименното произведение на Патрик Зюскин. За осъществяването му бяха направени серия от консултации със специалисти от Университет по хранителни технологии, Пловдив и Аграрен университет, Пловдив, за технологията на екстракция на аромати от мастен носител. Инсталацията на Вълко Чобанов „Завеси - мухоловки” (Изобр.3) бе подкрепена също безвъзмездно с монтажни дейности от партньор по проекта.

5. Приключване на проектите

Приключване на проектите се осъществява с изготвяне на финансови отчети и отчети по дейности към финансиращата организация Програма „Дебюти” на Национален фонд *Култура* към МК. Успешната реализация на пилотен експериментален артпроект „Скритите монументи - непреживените тела на града” ни даде основание да поставим с този проект началото на традиция в осъществяването на експериментални проекти, основани на алтернативните сензорни модалности с млади автори дебютанти в същия формат с аналогични проектни параметри. Високите творчески постижения на студентите и утвърдените автори, участници в проекта, фактът, че бе създаден висок имидж на проекта чрез качествена и интензивна рекламна кампания и ПиАр създадоха предпоставки Национален фонд *Култура* към МК да финансира и следващия ни експериментален проект, основан на мириса - „Въодушевените сетива на града”.

6. Съответствие на представените практики с критериите за добри практики в образованието

Реализацията на експерименталните артпроекти „Скритите монументи - непреживените тела на града” и „Въодушевените сетива на града” със студенти отговарят на основните критерии за добри практики в образованието [3], а именно:

- *Законност.* Разглежданите практики не противоречат на законите и наредбите, регламентиращи съответната сфера.
- *Резултативност.* Представените практики предлагат решение на проблемна област в българското висше образование, а именно, подпомагане на успешния старт след завършване на съответния етап на висше образование и подкрепят професионалната реализация посредством асистенция на творческите дебюти на студентите.

- *Иновативност.* Иновативен е подходът в работата със студентите. Предоставена е възможност на младите автори за творческа работа с утвърдени наши автори в сферата на съвременното изкуство. Методът на работа „експеримент“ задава форма на творческа практика в принципно ново, неизследвано до момента поле на художествена активност – работа с алтернативните сензорни модалности „мирис“ и „тактилност“.
- *Репликативност.* Така зададеният алгоритъм на разработване и реализация на експериментални артпроекти със студенти може да бъде мултиплициран. Пример за това е и повторемостта на експерименталните проекти, представени в настоящата разработка.
- *Устойчивост.* Предмет на това изложение не е един единичен опит на експериментален артпроект. С представените проекти е поставена база за създаване на традиция в реализацията на такива проекти. Този факт е валидизиран и от повторната финансова подкрепа на инициативата на Фондация ЦВМИ от Програма *Дебюти* към Национален фонд *Култура* при МК
- *Ефективност.* Съотношението вложени средства – резултати е много добро. Високите творчески резултати на студентите, създаването на качествен художествен продукт и представянето на младите автори пред публики многократно надхвърлят вложените в проектите средства, осигурени от МК и партньорите по проектите.
- *Високо качество.* Както отбелязах в предходната точка, бе създаден качествен творчески продукт и висок социален имидж на проектите посредством добра и интензивна рекламна и ПиАр кампании чрез локални и национални медии. Шест произведения от артпроект „Скритите монументи – непреживените тела на града“ намериха място в учебника по изобразително изкуство за седми клас на издателство *Просвета Плюс*, издаден през 2019 г. в илюстриране на темата „инсталация“.
- *Възможност за контрол и оценка.* Проектната форма на работа дава възможност за контрол на работата по дейности, по разпределяне и изразходване на финансовите средства и оценка на създадения творчески продукт от публика и специалисти.
- *Съответствие на тенденциите на общественото развитие.* Реализацията на експерименталните артпроекти „Скритите монументи – непреживените тела на града“ и „Въодушевените сетива на града“ съответства на най – новите интуиции и тенденции в съвременното изкуство – разширяване границите на изкуството с алтернативните за визуалното изкуство сензорни модалности.

Акцент на настоящата разработка е възможността за мултиплициране на представения проектен модел и на други етапи на образование. Успешният старт на завършващите различни степени на образование в българските висши училища по изкуствата представлява проблемна област, в която е необходимо да бъдат предлагани ефективни решения. С реализираните експериментални артпроекти кумулирахме идеи и емпиричен опит, които споделени като успешни добри практики могат да бъдат използвани в полза на младите автори.

Настоящата разработка може да послужи като модел, който преподавателите по изкуства могат да следват при разработването на проекти.

Литература:

1. Бушева,Ж., Стоичкова,В. Арутуян,С, Константинова,Е.(2014). Артмениджмънт, Пловдив: Изд. ПУ „Паисий Хилендарски“.
2. Димчев, В. (1993). Изобразително изкуство. Методика., София: Изд. „Просвета“.
3. Иванов, И. Добри практики в образованието. Годишник ШУ „Еп. Константин Преславски“, Том XVI D, Педагогически факултет, Ш., 2012, 209–215.
4. Радев,П. (2007). Педагогика, Пловдив: Изд. къща „Хермес“.
5. Стърнбърг, Р. (2014). Педагогическа психология, София: Изд. „Изток Запад“.
6. Янкулова,Й.(2012). Педагогическа психология, София: Изд. „Парадигма“.
7. Папазов, Бл. (2010) Изобразително изкуство. Методически постановки, Шумен: Изд. „Фабер“.

8. <https://www.microsoft.com/bg-bg/microsoft-365/growth-center/resources/what-you-should-know-about-project-management-life-cycle> Жизненият цикъл на управление на проекти, Microsoft, 26 август 2019 /12.05.2020/.
9. http://iqvolution.ws/storage/app/public/uploads/files/innovation-1/metodiki/Methodology_for_drawing_up_a_project_proposal_3_17012018.pdf Методика на изготвяне на проектно предложение, подадено чрез системата ИСУН, Европейски съюз Европейски социален фонд, Оперативна програма Развитие на човешките ресурси /14.05.2020/ .
10. <https://piron.culturecenter-su.org/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%BD%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%BA%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%B8-%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%8F/> Терзиев, К. Произведението на изкуството и медията: хибридизация на критериите за класификация, естетика на пост-медията, Пирон, Академично електронно списание за изкуство и култура, бр. 7, 01.01.2014 /10.05.2020/.

*Анита Илиева Паскалева, докторант
ВТУ „Св.св. Кирил и Методий“,
факултет „Изобразително изкуство“,
катедра „Методика на обучението
по изобразително изкуство“
email: anita@eastern48.com*